Književno stvaralaštvo Eugena Kumičića: Ciklus iz gradskog života

Jurić, Gabrijela

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:008084

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula

zir.nsk.hr

Image not found or type unknown

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

Preddiplomski studij

GABRIJELA JURIĆ

KNJIŽEVNO STVARALAŠTVO EUGENA KUMIČIĆA: CIKLUS IZ GRADSKOG ŽIVOTA

Završni rad

Pula, rujan, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

Preddiplomski studij

GABRIJELA JURIĆ

KNJIŽEVNO STVARALAŠTVO EUGENA KUMIČIĆA: CIKLUS IZ GRADSKOG ŽIVOTA

Završni rad

JMBAG: 0303064946, redovita studentica

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Hrvatska književnost romantizma i realizma

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentor: doc. dr. sc. Daniel Mikulaco

Sumentorica: dr. sc. Dubravka Dulibić-Paljar, v. pred.

Pula, rujan, 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

_____

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrileu Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____

_____

__ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

_____

SADRŽAJ

1. Uvod.....6
2. Realizam i naturalizam.....7
3. Eugen Kumičić – monografski prikaz.....10
4. Stvaralaštvo.....12
5. Olga i Lina.....16
6. Gospođa Sabina.....23
7. Zaključak.....34
8. Literatura.....35
9. Sažetak.....38

1. UVOD

Realizam je razdoblje prikazivanja društvene stvarnosti gdje književnost teži objektivnosti u prijenosu stvarnosti pa nije neobično što su realistički pisci u svojim romanima bili usmjereni upravo na različite društvene probleme i promjene koje to razdoblje donosi vrlo intenzivno. „Kapitalizam je uz sebe donio promjene u društvenim strukturama, što potvrđuje propadanje plemićkih obitelji te gubljenje aristokracije koja propada u dugovima“ (Bjelajac 2015: 136), a te promjene u društvenim strukturama sa sobom nose i „odgovarajuće promjene u nagonskoj strukturi.“ (ibid.: 137) Usmjerenost na stjecanje materijalnih dobara, često sa sobom donosi i kršenje raznih moralnih, društvenih, obiteljskih i drugih vrijednosti. Jedno takvo društvo, društvo u kojemu su sve stabilne vrijednosti u stanju propadanja, opisano je i u romanima *Gospođa Sabina (1883)* i *Olga i Lina (1881)* Eugena Kumičića. Ti romani pripadaju takozvanome Kumičićevu ciklusu romana iz gradskoga života i njihova analiza predstavlja temu ovoga završnoga rada. Zanimat će nas, stoga, upravo navedeno, kako se u tim romanima donosi kritika zagrebačkoga društva, pohlepa i različiti nemoralni načini bogaćenja.

Na samome početku govori se o književnim programima realizma i naturalizma te o polemikama oko naturalizma u hrvatskoj književnosti. Glavni dio rada čini analiza romana *Gospođa Sabina* i *Olga i Lina* usmjerena prema navedenim temama, dok u zaključku donosimo kratku sintezu.

2. REALIZAM I NATURALIZAM

Realizam kao termin označava književni i umjetnički pravac čiji su sljedbenici nastojali „prikazati zbilju onakvom kakva ona jest“ (Flaker 1986: 149), a zatim i stilsku formaciju koja u europskoj književnosti dominira sve od druge trećine 19. stoljeća. (ibid.: 149) Opća definicija realizma mogla bi se svesti na to da je „realizam objektivno prikazivanje suvremene društvene stvarnosti, što implicira odbacivanje fantastičnoga, bajkovitoga, alegorijskoga, odbacivanje prevelike stilizacije i ukrašenosti, svijeta snova, nevjerojatnosti i neobičnosti.“ (Milanja 2011b: 549-550) Prevladavajuća književna vrsta realizma postaje roman jer se njime ta društvena stvarnost najbolje može prikazati. (ibid.: 550) U vrijeme kada se realizam u europskim književnostima već dezintegrira, u hrvatskoj se književnosti tek afirmira u razvijenu stilsku formaciju (Flaker 1986: 164), a što za posljedicu ima i to da „u hrvatskoj književnoj kritici i književnopovijesnoj znanosti ni danas nema suglasnosti o počecima naše realističke književnosti, odnosno o graničnim godinama realističke stilske formacije.“ (Nemec 1999: 133) Kao početna godina ponekad se tako uzima godina Šenoine objave manifesta *Naša književnost* 1865. godine te 1881. godina kao godina Šenoine smrti (Milanja 2011: 550), iako neki povjesničari realističko razdoblje smatraju onim od 1865. godine do početka moderne 1892., dok drugi tvrde da razdoblje pravoga realizma počinje tek od Šenoine smrti (ibid.: 550). U svakom slučaju, realizam uspostavlja ulogu pisca kao kritičara i analitičara društva, a tehnika naracije postaje najpogodnija za razvijanje realističke teme. U romanima se javlja suvremena tematika, oblikuje se svakodnevni život jednostavnim svakodnevnim jezikom, a radnja je, dakle, usmjerena na analizu društva i odnosa društva i pojedinca. Dakako, roman s povijesnom tematikom, kao nasljeđe romantizma, još je uvijek zastupljen, ali romani sa socijalnom tematikom izbijaju u prvi plan. Karakteristične teme u romanima su propadanje aristokracije, kolaps tradicionalnih moralnih vrijednosti, duhovna kriza intelektualaca, politička previranja, prijepor između sela i grada (Nemec 1995:144), a cilj je, dakle, književnosti ponuditi objektivnu sliku društva.

Što se tiče naturalizma kao književnog programa usko povezanoga s realizmom, radi se dakle o književnim kretanjima koja se pojavljuju prvobitno u Francuskoj, ali se razvijaju i u drugim europskim književnostima u posljednjoj četvrtini 19. stoljeća temeljeći se na otkrićima prirodnih znanosti i na filozofskim osnovama pozitivizma (Milanja 2011a: 182) Émile Zola bio je prvi književnik koji je upotrijebio termin naturalizam, a njime je označio književni pokret koji je formulirao kao povratak prirodi, gdje je čovjek već određen, prije svega svojim naslijeđem i sredinom. (Milanja 2011a: 182) Parola naturalista bila je: „ne prezati ni pred kakvom temom, ništa ne uljepšavati, ništa ne prešutjeti. Dati objektivnu sliku stvarnosti, pa bila ona ne znam kako brutalna." (Babić 2000: 2) Drugim riječima, kako se navodi u literaturi, književnik toga doba „želi ocrtati, objasniti značaj ljudskog djelovanja." (Čedomil, 1944: 8)

U tom se smislu razvijala i zamisao Eugena Kumičića koji je hrvatsku književnost nastojao približiti onoj modernoj europskoj i Zolinoj ideji o pedantnom opisu ljudi i svih njihovih surovosti. „I knjige naturalističkih pisaca su znanost, analiza, anatomija društva", govori tako Kumičić pozivajući se na Zoluu svojem *članku O romanu*. (O romanu, Kumičić, 1883.) Uvođenje naturalizma u hrvatsku književnost dovelo je do poznatoga raskola među kritičarima: jedni su u početku podržavali Kumičićevu ideju, da bi kasnije počeli kritizirati njegova djela, drugi su bili izraziti protivnici naturalizma, a da bi kasnije počeli podržavati tu istu ideju. (Tomić, 1970: 284 – 286) Miroslav Šicel tako ističe da je „prvi i najgorljiviji oponent Kumičićevu pledoajeu za naturalizam" bio Josip Pasarić, inače glavni urednik *Vienca* koji se oglašava člankom *Hoćemo li naturalizmu*? (Šicel, 2000: 9), dok Ivo Frangeš ističe:

> (…) dok su protivnici realizma, odnosno naturalizma, recimo Pasarić, već od početka branili Šenou i navodili ga kao uzor (…) Kumičić je odmah, bar od pravaške strane bio istican kao primjeran realist-naturalist, dakle i vrstan umjetnik, a onda je postepeno, i u sudu smotrenije pravaške kritike, dobivao mjesto na kojem se, otprilike, i danas nalazi. (Frangeš – Živančević, 1975: 336)

Drugim riječima i jedni su se i drugi zalagali za što točniji prikaz stvarnosti u književnim djelima, ali su njihova stajališta svejedno bila suprotna. Šenoa je bio uzor po kojem se trebalo pisati, za nove ideje nije bilo mjesta. Kumičića su najvećim djelom podupirali njegovi politički kolege. (ibid.: 336) Oni su bili ti koji su najviše

isticali daje Kumičić, zapravo, bio vjerni nastavljač Šenoina modela književnosti, a kako zaključuje M. Šicel:

> (…) čitav spor oko realizma i naturalizma u hrvatskojknjiževnosti u svojoj srži bio zapravo donkihotski boj s vjetrenjačama. On, prije svega, nije nimalo pridonio piscima, jer nitko od sukobljenih strana praktički nije imao izgrađen estetski sustav.(Šicel, 2000: 15)

3. EUGEN KUMIČIĆ – MONOGRAFSKI PRIKAZ

U razdoblju realizma u hrvatskoj književnosti jedno od najzapaženijih mjesta pripada Eugenu Kumičiću. Kumičić je rođen u Brseču 11. siječnja 1850. godine. Završio je studij zemljopisa, povijesti i filozofije u Beču 1873. godine, a 1874. godine bio je suplent u splitskoj gimnaziji. Nakon toga, točnije 1875. godine, odlazi na dvogodišnji studijski boravak u Pariz, gdje susreće Zoline programatske tekstove te upoznaje ne samo njegove tekstove već i naturalističke ideje i programe. Kumičić je, stoga, bio prvi hrvatski moderni književnik koji je izravno učio na galskim izvorima, „prvi hrvatski Francuz“ jer su, kako će dalje naglasiti Novak, sve do njegova doba hrvatski su pisci književni zanat najčešće izučavali u Austriji ili Italiji. (Prosperov Novak, 2003: 238) O istome će Matoš sljedeće:

> On je prvi Parizlija, pravi francuski đak u našoj knjizi, prvi hrvatski modernista, prvi koji je znao ostati Hrvat i, istodobno, koristiti se najmodernijim literarnim metodama... Treba li dakle Hrvat proučavati strane književnosti? Studij francuskog jezika nije mu samo najprirodniji i najpreči iz obzira našeg kulturnog održanja, već i zbog toga, što je francuska literatura i demokratska, i što nam je najbliža sličnošću narodnog karaktera i temperamenta (…) (Matoš 1974:11)

Kumičić je u Zagrebu živio od 1879. godine, a do 1883. bio je nastavnik na gimnaziji, dok se nakon toga se posvetio političkom životu i postao zastupnikom Stranke prava u Hrvatskome saboru. Stranka prava se zalagala za hrvatsku samostalnost, a Kumičić je bio vrlo zainteresiran za takve ideje.(Vaupotić, 1974:14-15)Kako Matoš napominje, a Vupotić dobro približava: „Bijaše pravaš, jer onda pravaštvo bijaše odista Hrvatska, demokratski radikalizam, napredna misao, narod i narodni ideal.“ (Vaupotić, 1974:10-11) Kumičić je bio aktivan političar, također jedan od zagovornika Starčevićeva radikalizma, a uređivao je i pravaške listove i časopise

poput *Hrvatske vile*, *Slobode* i *Hrvatske* te je to shvaćao, kako napominje Novak, kao određenu vrstu časti (Prosperov Novak, 2003: 239) Eugen Kumičić umro je 13. svibnja 1904.godine u Zagrebu.

(http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34604, 10.9.2019.)

4. STVARALAŠTVO

Njegovo aktivno pravaško opredjeljenje, iz kojeg je proizlazilo njegovo gledanje na život i umjetnost, boravak u Parizu i susret s francuskom književnošću te njegov rodni kraj su činjenice koje su „najznačajniji činitelji koji su presudno djelovali na karakter njegova stvaralaštva.“ (Šicel, 2003: 94) Kumičić je pisac koji je nakon dvadeset godina stvaralaštva ostavio velik opus, sve od kada je objavljena novela *Slučaj* u časopisu *Sloboda* 1879. godine, pa do objave posljednjeg romana *Kraljica Lepa* tiskanog u časopisu *Dom i svijet* 1902. godine, Kumičić je objavio tridesetak djela. Osim djela koja su glavna tema ovog završnog rada, trebamo spomenuti i njegova druga velika djela, koja su gotovo jednako poznata, a to su: *Slučaj*, *Jelkin bosiljak*, *Ubilo ga vino*, *Preko mora*, *Sirota*, *Začuđeni svatovi*, *Teodora* i mnoga druga. (Šicel, 2003: 93) Osim navedenoga, Kumičić je autor triju drama: *Sestre*, *Obiteljska tajna* i *Petar Zrinski*. (ibid.: 93) Autor je i nekoliko članaka od kojih se izdvaja članak *O romanu*, esej koji je, s jedne strane, izazvao toliko odobravanje i hvalu, a, s druge oštre, kritike i negodovanja. Taj je članak jedan od prvih tekstova koji su objavljeni u Hrvatskoj vili 1883. godine. U njemu se autor, dakle, deklarirao kao zagovaratelj naturalizma i veliki obožavatelj i sljedbenik Emila Zole i njegove umjetnosti, a članak je govorio o tome kako bi suvremeni pisac trebao pisati. (ibid.: 94-95) Članak *O romanu* zapravo nije izvoran esej, već prvorazredna prerada Zolinih teza iz spisa o eksperimentalnom romanu (Prosperov Novak, 2003: 240-241), iako je, kako je već spomenuto, pobudio žustre kritike. Kritika je godinama dijelila Kumičićevo stvaralaštvo na tri osnovna tematska kruga, a prvom krugu bi bili naturalistički romani ili pripovijetke od kojih možemo izdvojiti *Olgu i Linu*, *Gospođu Sabinu*, *Otrovana srca* i *Saveznice*. M. Šicel napominje: „On je u svojim romanima i pripovijetkama iz zagrebačkog života unaprijed podijelio uloge svojim junacima, a stvorio je i čitav sustav odnosa te je u tu svoju imaginarnu mrežu ubacivao gotove modele likova.“ (Šicel2003:100) Drugi tematski krug predstavljaju pripovijesti i romani iz istarskog života: *Jelkin bosiljak*, *Primorc*i, *Začuđeni svatovi* i *Sirota*. Romani *Urota zrinsko-frankopanska* i *Kraljica Lepa* ulaze u treći tematski krug koji obuhvaća povijesne romane. (ibid.: 95) Kumičić je i u djelima istarske sredine namjeravao prikazati naše

ljude kao negostoljubive, oštrog jezika, ali kao i domoljube spremene za obranu svoje drage zemlje. (Šicel, 2003: 100) U istarskim opisima Kumičić se predstavlja kao potpuno drugi pisac jer sve postaje podređeno „minucioznom zapažanju najsitnijih detalja i osobnim impresijama.“ (ibid.: 105) Najbolji su primjer za to opisi mora i istarskog pejzaža opisanog u brojnim njegovim djelima. (ibid.: 105) Kao primjer navodimo sljedeće:

> Gluha je tišina spustila svoja ogromna, teška, reć bi olovna krila nad usnulu prirodu, mislio bi tkogod, da se je i svemir ukočio. Ali do uha ti dopire jedva čujno disanje vode, gdje u dubljinama trepte sjajne zvijezde, te se zanimljivo njišu duboko pod gibljivom površinom. (Kumičić 2001: 177)

> Kad je tišina, more je tako mirno i prozirno i ustaljeno, da ti se čini najčišćim kristalom, pa bi skoro povjerovao da je pred tobom suho dno, kad ne bi vidio onu svijetlu srebrnu crtu gdje se voda s krajem ljubi. Dalje od maha iščezava dno, a pučina biva sve tamnija, dok se napokon ne prelije u onu modru i svijetlu boju. (Kumičić 2002: 58)

> Miris neizmjernih, otajstvenih i drijemajućih voda uzvinuo se, rasplinuo i pomiješao s bjelkastim, nešto posinjelim, no ipak još prozirnim zrakom, prokađenim vonjem svijetlog maragriža i tamnih smreka. Tajanstveni lahor sanjivo struji i gladi nam lica svojim mekanim hladom. Prsi nam se raskošno nadimaju, nozdrve pohotno šire, a tajne čežnje snatrivo provlače srcem, kad dišemo taj živi slani zrak koji nas okružuje i vabi na nešto slatka, na nešto zavodljiva. (Kumičić 2001: 21)

Pripovijetkama i romanima iz zagrebačkoga života, među kojima su najpoznatiji njegovi, već spomenuti, romani *Olga Lina* te *Gospođa Sabina*, Eugen Kumičić otvara nove perspektive u hrvatskoj prozi. Trudio se pisati po primjeru Zolina

naturalističkoga romana i tu poprilično uspješno opisuje problematiku gradskoga života, svijet suvremenoga društva te na živahan način opisuje i analizira likove. (Šicel 1997: 93-94) „Olga i Lina prvi je naturalistički hrvatski roman i radnja mu je smještena u mondenim kupalištima i salonima građanskoga Zagreba i Beča.“ (Novak 2003: 239) Djelo je značajno jer je populariziralo i „probilo“ Eugena Kumičića u hrvatskoj književnosti, ali je i uzbudilo naše kritičare, a djela su mu, zahvaljujući svojoj osebujnoj tematici, donijela i čitav niz pohvala. (Šicel 2003: 96) U romanu *Olga i Lina* Kumičić je stvorio vrlo ranu varijantu romana o prostitutki Nani u kojemu se Hrvatica Olga nađe u samome središtu salonskih intriga koje vodi tuđinka Lina. (Novak 2003: 239) *Olga i Lina* je bio tek Kumičićeva priprema za još veći i još popularniji roman, *Gospođa Sabina*, čija se radnja vrti oko Sabine Lozarove i događanja u njenome salonu u kojemu sudjeluje najprobranija elita zagrebačkoga visokog društva. (ibid.: 239) Svojim romanom *Gospođa Sabina* okrenuo je hrvatski roman prema „dijagnosticiranju društvenih anomalija i prikazivanju stvarnosti“. (Hrvatska enciklopedija, Eugen Kumičić, URL:http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34604, 28. Srpnja2019.) Eugen Kumičić u svojim djelima s tematikom iz zagrebačkoga života opisuje pritom isključivo gornji društveni sloj: aristokraciju, trgovce, bankare i političare, a takvi likovi su bili prikazani jer prikazuju svaki segment naše države kojim oni vladaju. Kroz to djelo provodio je svoje ideje o društvu i o ciljevima književnosti; smatrao je da se književnost dužna angažirati i to što društveno, a što politički. Kumičić je u Zagrebu tražio elemente onoga što je u sebi sadržavalo pariško društvo toga vremena, a budući da Zagreb nije bio ni približno sličan Parizu niti pojmu Pariza općenito, kako ističe Šicel, on se vrlo vješto poslužio maštom i stvorio ono čega zapravo nije bilo. (Šicel 1971: 90) Drugim riječima: „Materijal na kojemu je mislio da eksperimentira bio je domaći, kao što su domaće bile i navike njegove publike odgojene na Šenoinim romantičnim pripovjednim tekstovima.“ (Novak 2003: 241)

U Kumičićevim povijesnim romanima, kako primjećuje Nemec, ono „povijesno“ i ono „romaneskno“ međusobno je vrlo jasno odvojeno tako da su povijesne činjenice tek dodane na samu romanesknu građu. (Nemec 1999: 195) Kao rezultat toga, naglašava dalje Nemec, Kumičić je zapravo

> upao u zamku dviju krajnosti: s jedne strane gomila sirove, neprerađene povijesne građe, a s druge trivijalne epizode koje ne samo da se udaljuju

> od povijesnih činjenica, nego njihovu autentičnost podrivaju i ozbiljno dovode u pitanje. (ibid.: 196)

Budući da je fasciniran socijalnom i nacionalnom problematikom Hrvatske i istovremeno opčinjen Zolom, Kumičić je ostao, kako tvrde kritičari, nedorečen. Šicel tako naglašava: „Njegova su djela često umjetnički neujednačena i nedorečena.“ (Šicel, 2003: 112) Kumičić je bio poznat i po tome kako je gotovo paralelno pisao djela koja ne pripadaju istom tematskom krugu, a tada je, naravno, bilo neizbježno pitanje kvalitete njegovog opusa spram kvantitete. Na to su pitanje svoje mišljenje izrekli i eminentni književni kritičari koji su redovito imali podvojena stajališta. Tako Šicel i Jelčić na primjer ocjenjuju:

> U isto vrijeme pisao je i romane i pripovijetke iz Istre, i „naturalističke“ romane s tematikom iz Zagreba ili Beča, a i u samim strukturama njegove proze gotovo da i nema bitne razlike između jednog i drugog (pa i trećeg) tematskog kompleksa. (Šicel 2003: 96)

> U svemu što je pisao, Kumičić je bio potpuni pravaš, a naturalist samo onoliko, koliko je to podupiralo njegovu kritičnost prema onim pojavama u hrvatskom društvu, koje su ga razarale, i onim slojevima hrvatskog društva, koji su ogrezli u tuđinstvu. Razotkriti sve što je u Hrvatskoj trulo, odstraniti sve što je bolesno, opako i štetno, ali istaći i to da, srećom, u redovima građanstva kao i plemstva, ima onih koji nisu upali u vrtloge zla nego im se odupiru snagom svoje moralno nenagrižene savjesti i domoljubne svijesti. (Jelčić 2004: 243)

No, ono što se provlači kao stalno mjesto o Kumičiću, to je da je osobitost njegova pisanja to da je „tipičan primjer pisca u čijemu se opusu skupilo svo mnoštvo obilježja specifičnoga razvoja hrvatske književnosti osamdesetih godina.“ (Šicel 2003: 112)

5. OLGA I LINA

Eugen Kumičić je 1881. godine objavio djelo *Olga i Liza*, a kasnije je preimenovao to djelo u *Olga i Lina*. (Šicel, 2003: 96) To je prvo njegovo djelo iz niza naturalističhih romana i pripovijedaka koji će uslijediti. (Šicel, 1997: 97) Kumičić je u tom romanu „izravno emitirao Zolu stvorivši vrlo ranu varijantu romana o prostitutki Nani.“ (Prosperov Novak, 2003: 239) Mnogi kritičari tvrde da je *Olga i Lina* samo prepisak Zoline *Nane*. Zolina je Nana lijepa i dobra, ali ne izrazito pametna djevojka, dok je Kumičićeva Lina pokvarena, ali inteligentna žena. Lina je žena koja dolazi u Hrvatsku iz tuđine te hotimice uništava sve oko sebe. (Barac, 1950: 22) Radnja romana započinje 1851. godine na poznatom kupalištu N. mjeseca kolovoza 1851. Na samom početku, Kumičić odmah naglašava tko je Hrvat, a tko su stranci te kakvi su stavovi likova o Hrvatima, a kakvi o strancima. Ti su stavovi vrlo jasno oblikovani i čitateljima prenose jasnu poruku. Lina je lukava i živahna strankinja, fatalna žena, za koju Alfred još ne shvaća da će mu upravo ona uništiti život. Ali ne samo i njegov život, nego i svih onih koji imaju bilo kakvoga doticaja s njim, uključujući i njegovu zaručnicu Olgu, Zagrepčanku. (Lederer, 1997: 10) Lina je opisana ovako:

> Lina je bila uistinu krasota koja je mogla u prvi mah zanijeti, uzbuniti. Stas joj je bio visok, abokovi puni, obli. Ovelike, uzdignute grudi počinjale se uzdizati visoko na prsima u divnoj crtikojoj se ne zna imena. Mnogo bi oko zapelo najprije o njezino vitko i krasno tijelo, o onurazbludnu gibljivost, o onu raskošnu crtu što joj nad bokovima pliva, što se svija i gubi ucvatućoj puti. Na prekrasnom licu vidjelo se nešto nemirno, požudno, a kadgod i divlje. Okojoj bilo crno i veliko, no odviše sijevalo. Trepavice dugačke, obrve veoma guste i divno svedene, pokrivale su sasvim onaj luk nad okom i spuštale se preko njega, kao da žele zasjeniti sjaj njene vatrene zjenice. Da joj se miliš, uprla bi u te svoje plamsajuće oči, no ti bi osjećao dataj pogled ne želi zaviriti u tvoje srce, da ti sazna otajstvena čuvstva; osjećao bi da taj pogled istražuje samo osjetljivost tvojih živaca i ustrajnost tvojih požuda i tvojih želja. (Kumičić,1997: 32)

Lina je od samog početka prikazana kao *femmefatale*, kao dominantna i temperamentna žena, baš poput Sabine. Kumičić u romanu živopisno predstavlja situacije u kojima Lina dominira:

> Barunica Lina je svuda slavljena, bila je svuda, u svakom društvu, u svakoj zabavi. KolikoFredinandića u nju lakomno zuri, koliko ih oko nje skakuće, svijajući se i prigibajući kao da su se nazobali nezrela grožđa! Svi su s njom htjeli plesati, svako malo je slušala: Baronin, eineTour! – Iz jednog je naručja letjela u drugi.“ (Kumičić, 1997: 172-173)

Lina je uvijek prikazje kao žena koja budi „žeđ za senzacijom, za prekoračenjem dopuštenog, ali i čežnja za slobodom.“ (Nemec,1995.: 74) Lina je „glasnica smrti, nesreće i propasti.“ (ibid.: 63) Lik koji je vrlo sličan Lini je Olgina majka Klara, koja također podsjeća na Sabinu. Klara je prikazana kao pohlepna žena koja radi samo za svoje dobro.

> „No, reci, Klaro, reci istinu da li ti je Olga ikad o meni govorila? – upita Alfred. – Više puta – lagala je udova. – Pa i da te ne ljubi, što zato? Nisam li ja njezina majka? Iskreno govoreći, boljeg supruga od tebe ne bih joj mogla naći... – nasmiješi se udovica izvanredno fino. – Hvala, hvala, Klaro! – nakloni se Alfred. – Olga mora da bude tvoja! Ako sam imućna, nisam ipak dosta uvažena u ovom hrvatskom gnijezdu kamo me udes nesrećom bacio. Tko da štuje udovu prosta trgovca? Uz mog zeta baruna, uz tebe, dragi Alfrede, svuda mi se vrata otvaraju.“ (Kumičić, 1985;106)

Alfred, glavni izvor Lininih prihoda, prikazan je kao dobrostojeći čovjek koji je očaran Linom. Alfred je za Linu bio jadnik, vrlo lako zavodljiv i naivan muškarac koji ne posjeduje toliko veliko bogatstvo da bi ga Lina htjela kao ozbiljnog partnera. Toliko je očaran da ne vjeruje niti u jednu ružnu stvar, bila ona istina ili ne, koju čuje o Lini. Lina je to znala dobro iskoristiti, a na putu joj je nije našla niti Olga, Alfredova zaručnica. U romanu tako čitamo: „Više vrijedi jedan jedini Linin pogled negoli cijela ona dosadna, mrtva Zagrepčanka!“ (Kumičić, 1985:32)

> U Alfredovim je grudima buktjela crna strast, krvava pohlepa za Lininim raskošnim tijelom, za tijelom koje je on imao u svom naručju, koje je strastveno, za samih pet tisuća forinti, na grudi privinuo (…) (Kumičić, 1965: 144).
>
> Linino je srce bilo gnijezdo svih požuda. Najveću je slast nalazila kada je mogla nekomu naškoditi. Alfred se već napio otrova iz njezinih usana, nije je više ljubio; crne strasti koje su mu prije buktile prsima bile su se slegle. Kroz sve živce Alfredove bile su se preplele i uvriježile niti nekog neopisivog straha pred Linom. Jest, on se bojao Line, no nije mogao od nje da se udalji. (Kumičić, 1985: 148)

Lina nije poznavala svojih roditelja. Rodila se u Beču, to je sigurno, ali joj je otac bio valjda Talijan, sudeći po njezinoj crnoj kosi i po njezinu vatrenu oku. Ako ne Talijan, to barem sin južnoga neba. (Kumičić, 1965: 143)

- Ne razumijem vas. Njezin je otac Nijemac, a i pokojna joj je majka valjda bila Njemica – primjeti Alfred. – Možda je tako kako vi želite. No treba znati da ljudi putuju, i da u Beču živi mnogo svijeta iz južnih krajeva Evrope, tko vam jamči da je pokojna barunica Steiner bila kreposna žena?- upita Kabelmann. (Kumičić, 1985: 36)

Vrlo je dobro prikazano kako ljudi čim više dođu do materijalnog, tim više gube svoje moralne vrijednosti: uobičajena pojava postaju tada prevara, a prostitucija postaje svakodnevica takvoga društva. Najbolji primjer podlijeganju takvom načinu života koji je usmjeren na stjecanje društvenoga položaja su Alfred i Klara. Njihov način života potpuno će se prilagoditi Lininom načinu života, a oni se neće nikako snaći u njemu. Polako će propadati, a svi njihovi postupci biti će izgubljeni i očajni vapaji u pokušaju da „drže glavu iznad vode“. Dvije razvratne žene, Klara i Lina, brzo su se upoznale u malom gradu i postale odlične saveznice (teško da takve osobe mogu imati prijatelje) zbog svojih sličnih osobina, a i u romanu izravno piše: „Lina zamrzi Olgu; poče misliti kako da joj se osveti, kako da je ugrize za srce.“ (Kumičić,1997: 139) Bez obzira na to što je Lina znala da je Alfred Olgin zaručnik, sviđalo joj se što voli samo nju. „(...) No, molim vas, so eine dumme Kroatin! – Zašto tako govorite o svojoj zaručnici? Warum eine dumme Kroatin?“ (Kumičić, 1985; 38) A

majka Klara za sve ja krivila Olgu, za sve Alfredove propuste bez obzira na to što ona nije bila kriva.

> Vidiš opet si kriva što nije došao pred kazalište i što ga još nema kod kuće. Uvijek stojiš kao da u tebi nema duše, kao da si mrtva! – Ali, majko... – molila je Olga. – Jest, jest sramiti bi se mogla. Tako mlada, svuda bi mogla biti prva! Lijepe li mi barunice! Kao da si od voska! Ti ćeš mi, Olgo, zadati smrt. –Ali majko, molim te, nemoj se srditi – Šuti, gusko! Naučit ćeš se već živjeti, ali bit će ti kasno. Da se znaš vladati, bilo bi oko tebe jato udvarača! Veliš da ga ne možeš ljubiti, tvoga supruga! Ludorije! Pa zašto si ga uzela kad ga mrziš? – rekne i ugrize usnicu, opazivši da se zaboravila. – Majko, nemojmo o tome govoriti! – reče Olgaoštrim glasom. Ja te zovem majkom, no majka mi nisi. (ibid.:132)

Klara i Lina su zapravo mlađa i starija verzija iste žene. Brak iz koristi, nevoljeno dijete gurnuto u propast i smrt, vođenje bordela, upravljanje drugim ženama, zavođenje muškaraca, gledanje sebe i svoje koristi, opet nevoljeno dijete... Opis Line ili Klare? Iako je Kumičić bio žestoko kritiziran da on ne zna što je to naturalizam, a ni realizam, kritičari su se složili oko jedne stvari: Kumičićeva se vrsta naturalizma najviše očituje u opisu ženske seksualnosti.

> Lina bi mu se prikazala, on je zapanjeno gleda, dršće i boji se njezinih velikih i modrih grudi, njezinih bokova, njezina stegna, cijeloga njezina tijela koje kao da gnjije, koje se širi i raste, sve više i više, a po njemu plaze otrovne zmije i prskaju ga crnim i krvavim otrovom. Lina ga hvata za grlo, grčevito se guši, a on se brani objeručke. Njeno se tijelo trese, rastavi, raspe. Komadi toga tijela, pomiješani s krvlju, padaju na njega, pokrivaju mu već i cijelu postelju, a veliki nabreknuti crvi plaze i gmižu po njemu, on ih davi i gnječi, no oni se uvijek množe i množe, ruke su mu već okrvavljene, otresa sa sebe taj smrad, ali se ne može ni maknuti, svuda krv, svuda crvi. (Kumičić, 1955: 94)

Na samome kraju, Lina se uvlači u Alfredov dvorac kao sobarica i bolesnu Olgu davi jastukom pred očima njezina trogodišnjeg sina:

> Obazre se po sobi i, videći da je sama, uhvati Olgu za grlo i stane je gušiti – Dragutine... ne grli me.. tako.. Olgin se sinčić probudi i prestrašeno upilji svoje oči u Linino lice. Lina stisne jače Olgino grlo. (Kumičić, 1985:184)

Kakav je Lina lik i karakter vidi se kada nakon ubojstva Olge i njoj dolaze sablazni snovi, kao što su i Alfedu dolazili zbog Line, koji su odraz nečiste savjesti. Taj je dio posebno ekspresivno opisan:

> Ona pada i pada kroz plamen i dim, pa se zaustavi na kupu smrdljivih i na pol izgorjelih leševa koji se previjaju i motaju kao klupko oguljenih zmija. Vragovi je nabadaju na razbijeljeni ražanj, osjeća kako joj plamen liže tijelo, čuje kako joj koža puca, kako joj se meso tali, kako cvrči kapljući na velike komade ugljena. Veliki crni psi crvenih očiju skaču preko njezin tijela, a svaki put kad skoče, ugrizu je u okrvavljene grudi. Svaki taj crni pas nosi na izjedenu hrptu velikoga crnog mačka, dlaka mu se ježi, rep mu strši, te kad joj psina grudi kida, mačak je gleda svojim velikim svjetlećim očima, pokaže joj zube, reži, hoće da joj na obraz skoči, no ražanj pukne, a ona padne na žeravicu, vragovi je osmrču na klupko leševa.“ (Kumičić, 1985: 188-189)

Ta dva sna, točnije njihovi prikazi, kako tvrde kritičari, najbolje prikazuju Kumičićev naturalizam i ako se priča o Kumičiću, sigurno se priča i o ta dva prikaza. Lina i Alfred su bili jednaki likovi, jedno drugo su uništili u pokušajima ispunjavanja svojih želja i silnoj usmjerenosti prema zadovoljavanju svojih nagonskih strasti:

> - Jest, ti si kriva što nemam više ni novčića, ti si me upropastila, ti si me dovela na prosjački štap! – ljutio se Alfred. – Nemoj, dragi Alfrede, tako govoriti; to nije istina, ti si sam ludo živio, ti si sigurno više od mene bacio u vjetar. – Šuti ili te ubijem! – plane Alfred gledajući je gnjevno. (ibid.:194)

A Linina žrtva, Olga, portretirana je kao tipični anđeo u kući. Izgledom nježna i krhka i nadasve profinjene ljepote, te umiljate i čedne naravi. Donosimo citate koji navedene osobine zorno prikazuju:

> Olga Milić bijaše uistinu krasno djevojče. (...) Ispod jednostavna slamnata šešira, koji joj je svojim širokim i malko spuštenim krilom zasjenjivao lice sve do gornje usnice, spuštala se na gospodska ramena zlatna i mekana kosa u debelim pletenicama. (...) Olgino lice obično bijaše nešto blijedo. (...) U njenim modrim očima zrcalio se neki sjetni mir, njezino čisto i bezazlenosrce. Kad bi tko Olgi štogod kazivao, ona bi ga mirno gledala, a njemu bi sve ispred očijuiščezalo, i usta i njeno čelo i cijelo divno lišce izgubilo bi se pred njenim otvorenim, milim i bezazlenim okom. Pogled toga sjajnog oka počivao bi isprva mirno na tebi, onda bi te sa svih strana zaokupio te, odijeljenu od cijelog svijeta, utopljenu u dubokom moru blaženosti njene zjenice, srce bi ti jače zakucalo. (Kumičić, 1997: 17)

> Olga je bila dobra i vrlo čedna djevojčica. (...) Na vitkom i nježnom stasu lijepo joj je pristajalobijelo i lagano ljetno odijelo.(Kumičić, 1997: 17)

> Olga, taj nježni stvor, nesretna kao djevojka i kćerka i supruga, odviše je u svom životupretrpjela, odviše puta bilo se njezino srce grčevito stisnulo, a da joj se ljuta bol ne udomi u grudima. Došla je na svijet krasna i mila, njezino srce niti je moglo niti je znalo mrziti, bilo je toplo ognjište svih plemenitih osjećaja. (Kumičić, 1997: 161)

> Olga, Milka i njezin brat često izlaze iz grada u slobodnu prirodu. Ne trpe oni gradske buke;mir, tišina prija njihovu srcu. Hod, razgovor, šala i isto smiješenje, sve im je svuda turobno, žalosno. Te duge šetnje bile su jedina radost nesretnog Olgi. (...) Cijela priroda s njima tuguje. (Kumičić, 1997: 147-148)

Već iz samo tih nekoliko navedenih opisa Olge čitatelju je sve jasno vidljivo. Boležljiva, divna djevojka koju su mrzili i koja je loše završila samo zbog svoje dobrote, zbog onoga kakva jest. Jednostavna, bez skrivenih poruka iza njenih

misli,stoga je „često lišena dubljih psiholoških karakterizacija.“ (Nemec, 2003: 104) Stoga se ona savršeno uklapa u tip anđeoskoga ženskoga lika, jer:

> Tjeskoba, tuga, čednost, stidljivi govor, duga, plava kosa, usporedba s anđelom, bezazlenost pogleda i rajski osmijeh osobine su koje su zajedničke svim krhkim, bolježljivim i produhovljenim ženama. (Buzov,1996: 100)

S druge strane, Olga je nositelj autorovih političkih stavova jer Kumičić, kako je već bilo riječi ranije, u tom djelu koristi svaku priliku da „na usta svojih junaka progovori o svom osobnom idejno-političkom opredjeljenju“. (Šicel, 2003: 97) Svaki je lik pomno opisan kao iskaz Kumičevih uvjerenja o načinu vođenja ispravnoga modernoga društva. Stoga su likovi okarakterizirani na način na koji to jesu. Kako se zapaža u literaturi:

> Važnu ulogu u opisivanju uvlačenja stranoga društva u hrvatsku aristokraciju ima upravo psihemska razina. Bez psihemske razine ne možemo raspoznati društvene pojedinačnosti teksta, a tako i predstavljenu socijalnu sliku. (Peleš, 1999: 253)

A upravo se ta bitna karakteristika Kumičićeva načina pisanja može pronaći ne samo u *Olgi i Lini*, već je i u ostalim njegovim naturalističkim romanima gdje se daje analiza zagrebačkog društva. U romanu *Gospođa Sabina* Kumičić tako ponovno prikazuje likove koji su dosta slični likovima iz *Olge i Line*. O tome pišemo dalje u radu.

6. GOSPOĐA SABINA

Gospođa Sabina, roman iz 1883. godine, pripada pripovjednoj prozi pisanoj pod utjecajem Zole i njegovog naturalističkog viđenja književnosti (Koren 2008: 213) te se smatra najboljim djelom iz Kumičićeva kruga naturalističke proze (Šicel 2003: 99), a i najboljim njegovim romanom uopće. (Nemec 1999: 191) Eugen Kumičić bio je „prvi hrvatski književnik u čiji je svijet prodrla moderna kapitalistička logika, njemu je sasvim jasno da je novac središnja motivacijska snaga ljudskih stremljenja pa je opisivač životnih manifestacija koje su prethodni pisci uglavnom previđali.“ (Novak 2004: 96) Ono što pokreće radnju romana je isključivo novac i pohlepa za gomilanjem svega: udvarača, imovine, namještaja, novca – jednostavno, pohlepna potreba za posjedovanjem materijalnoga ili ljudi koji imaju materijalnoga, a „glavni pokretač dinamike događanja jest intriga kao bitan način i mogućnost egoističnog i beskrupuloznog stjecanja osobne koristi.“ (Šicel 1993: 54) U središtu svega je gospođa Sabina, glavni lik istoimenog romana, još jedna u nizu fatalnih žena, „spletkarica“, kako primjećuje Grdešić, „koja trguje vlastitom kćeri, nudeći je trima potencijalnim muževima, a muža prisiljava na pronevjeru.“ (Grdešić 2010: 18) Kako naglašava Nemec, „Po preciznosti dijagnoze i eksplicitnosti društvene kritike roman *Gospođa Sabina* krajnja je točka koju je dosegnuo hrvatski realistički roman.“ (Nemec 2010: 457) Taj je roman stoga „kritička i dobro napisana kronika zagrebačkog beščašća i skandala“ (Novak 2004: 94), a zapravo bi se trebao zvati „domaće vijesti iz novina“ – kronika kako je Sabina udavala kćerku Zorku“. (Vaupotić 1974: 19) O istome, povijest književnosti sudi i ovako:

> Svaka akcija, svaka fabularna napetost, svaki akter u romanu određen je novcem i problemima vezanima uz novac: dobra udaja, miraz, kupovina plemićkih titula, svodničke spletke, štedni ulozi, dugovi, testamenti. (Nemec 1999: 192)

> U Sabini odskače piščeva originalnost. Mali Silvio, stara Irena, bogata Jele, pa i sam Hribar dosta su krasne crte. Kod Zorke je vješto opisana nestašnost isprošene djevojke, vijoglavke. Ivan Lozar preveć je smiješan,

kao što je i Ribičević preveć opijen svojim idejama, da ga samo obiteljski život može spasiti. Jakov Vojnović je pak nesretan tip, koji se na žalost u svim djelima ističe pod raznim krinkama svojom karakterističnom pohlepom za barunstvom. A Sabina? Još neodgonetnuta zagonetka, kao što je i onaj Milan koji se oko nje i Zorke vrti. (Čedomil, 1976: 318)

Oko nje izvrsno je oblikovana mala galerija likova ulizica, laktaša, skorojevića, preteča krležinskeklanfarštine, koji iz siromašnih studentskih sobica uskaču u pseudoaristokraciju, kao, zahvaljujući nasljedstvu, Jakov Vojnić, te intriganata i hipokrita, vještih čarobnjaka slatkih tartifskih rječitosti, kao CelestinSolarić, ili podmuklih grabežljivih senzala, kao što je Ilija Hribar. (Vaupotić 1974: 20)

U jednoj od zabitnijih ulica grada Zagreba stanovaše Viktor Ribičević, mladić veseo te zdrav kao dren. Soba mu je bila u staroj kućerini nahrene krova, izbočenih i pocrnjelih zidova i mračnih stuba. (Kumičić, 1974:25)

Odmah u prvoj rečenici Kumičić govori o neimaštini i lošim životnim uvjetima u kojima živi Ribičević, a već na prvim stranicama posuđuje od svoje stanodavke, Regine Lukaček, pet forinti. Možemo to shvatiti i kao nekakav Kumičićev naputak čitatelju – postoje likovi koji imaju novac i oni koji ga nemaju, a trude se steći ga. U tom stjecanju novca zajmovi postaju veliki dio priče. Viktor je često „mislio o bogatstvu, čeznuo za novcem, računao je samo s milijunima i gorko se naslađivao u misli šta bi on sve učinio da je bogat, neizmjerno bogat.“ (Kumičić, 1980: 223)

Stan gospođe Sabine bio je velik, no i nekako neprijatan. Činilo se da se nalaziš u kakvom dućanu pokućstva, gdje se trgovcu rasprodalo najveći dio robe putem ovrhe. U cijelom namještaju nije bilo ukusa ni reda, jer bijaše sve pomiješano i u slogu i u bojama, a tome je razlog što bi Sabina u novčanoj stisci prodala sad jedan divan i nekoliko naslonjača, sad dva ormara, pa bi opet kupila, (...) Sabina je živjela naveliko, a ljudi se nisu tome čudili jer su znali da je donijela velik miraz svome mužu koji bijaše viši činovnik. (ibid.: 45)

A ono što nisu znali, to je da i Sabina Lozarova unovčava srebrninu u zalagaonicama ili prodaje namještaj da bi smakla nekih novaca, pa kad snađe novaca ponovno ga kupuje. Naravno da to nije nitko znao jer Sabina nikada nije sama išla zalagati stvariili prodavati. Ona je to tražila od drugih ljudi za koje je vjerovala da će čuvati njezinu tajnu.

> Udova Regina otare oči hrptom mršave desnice, stisne usne i reče kroz ona dva-tri zuba: - Psst! čujte: gospođa Sabina veli da ima kod kuće odviše zlata i srebrenine, pa da ej to mrtva glavnica! – A,a! Vi ste joj unovčili tu srebrenicu zalagaonici? (Kumičić, 1974:28)

Osim prodavanja i zalaganja stvari koje ima, Sabina nije imala problema niti tražiti pozajmicu od drugih osoba. Umiljavajući im se i smišljajući isprike, pokušavala je manipulirati drugima, no, nerijetko se u djelu može vidjeti koliko se iskane osobe ljute na tu njezinu naviku.

> Ti si me već uništila! Odakle da ti nasmažem toliko novca? (Kumičić, 1980: 66). Malenkosti! ... Hiljade da su malenkosti! Sabino, ja sam propao! Sabino, ti si me uništila! (ibid.: 80)

Ne uspjevši nabaviti novca, Sabina uzima stvari u svoje ruke. Njezina prvoklasna ideja bila je krivotvoriti mjenicu na pet stotina forinti na ime udove Jele. Novcem je okupiran i Jakov Vojnić koji nakon smrti strica postaje jedan od boljestojećih ljudi u Zagrebu. Njegovu je sreću, zbog smrti svog strica i shvaćanja da će naslijediti novac, Kumičić opisao kao navalu osjećaja.

> Nasmiješi se slavodobitno, zapali smotku pa skoči u kočiju. Ispruži se udobno te poćuti nepoznatu sreću. Kočija se zibala, a njemu je bilo ugodno u duši kao nikad. Izbacujući velike kolobare dima iz ustā, zadovoljno se smiješio te mu se napokon pričini kao da se cijeli svoj život vozikao kočijama. On se trsio da sjedi, poput ljudi kojima je gospodski život ušao u krv. Čudno mu je bilo u duši kad je kočija jurila gradskim ulicama, jer je osjećao da je sam na svijetu, te se malne bojao svoga bogatstva, ne znajući šta da započne s tolikim blagom. (ibid.: 211)

Vojnić još nije u potpunosti shvaćao silnu moć novaca jer nikad ga nije imao da bi znao, ali je opažao „da ga mnogi nekako drukčije pozdravljaju, da se za njim ogledaju neke gospođe i da mu se osmješkuju mnoge djevojke“ (ibid.: 258), ali svejedno je ostao siromah u duši što je Kumičić opisao detaljima koje obično ne bismo niti zamijetili a vidimo osobu uživo.

> - Gospođo... milostiva.. – mucao je Viktor, te u zabuni dizao hlače na koljenima kao što to čine mnogi siromašni gizdelini kad sjede i kad čuvaju hlače da im se ne nategnu na koljenima. (Kumičić,1974: 89)

Sabina u svojim pokušajima da nađe prigodnog ženika za svoju jedinicu, često mijenja mišljenja o tim „kandidatima“, iako sve je ovisilo samo o njihovoj kreditnoj sposobnosti. Prvo govori kako su Viktor Ribičević i Mavro Šarinić gladna sirotinja i da ne da svoju Zorku Viktoru Ribičeviću nikako jer je zadužen preko glave, a nešto kasnije govori sasvim drugo: „Ti ćeš uzeti Ribičevića! Jesi li razumjela? ... On već ima dosta lijepu plaću!“ (Kumičić, 1980: 129) Pa dalje: „Čula sam da mu je stric obolio ... no, ti ne možeš čekati ... dok umre ... Zorka, ostanimo pri Ribičeviću!“ (ibid.: 131) Sabini Zorkin brak stoga predstavlja isto što i, današnjim rječnikom rečeno, menadžeru pronalazak novog poznatog lica: važno je samo tko ima dovoljno novca kojim bi kupio Zorkinu ljubav (koja uistinu nije bila bitna za dogovoreni brak) i Sabininu dozvolu za brak (koja je bila puno bitnija). Sabina se pokazala kao odlična poslovno poduzetna majka u tome što je odluku Zorkinog odabranika uzela na sebe, toliko da je i flertovala s njima u Zorkino ime, govoreći: „Zar ne da nije ružna moja Zorka?“ (ibid.: 144) Osim što je s potencijalnim mladoženjama uvijek i pretjerano ljubazna, u svemu im dodvorava i u svemu im ugađa. Kada je odlučila da Ribičević , ipak, više nije pogodan ženik zanjezinu Zorku, odnos prema njemu mijenjaju svi ukućani i više se s njim ne razgovaraju kao nekad. Sabina je odlučila da tako mora biti. To se vidi i iz sljedećeg citata:

> Da, Zorka bi ga ljubila, ali njoj se i Vojnić sviđa, a to križanje osjećanja vrlo joj smeta, ona ne zna za koga da se odluči; teško je to, veoma teško, jer Vojnić nije jošte namješten, dočim bi je mogao suprug Ribičević pratiti na plesove, na zabave. Dakako da bi mogao, to je jasno, ta on ima već sada stalnu plaću, pa ako se i ne bi uvalila u gospoštiju, živjeli bi kao što žive i drugi, a dok se Ribičević nešto više popne, pripomagali bi roditelji. Oh, ona

> je osvjedočena da će ipakRibičevića ljubiti, da će uzdisati i živjeti samo za njega i za svoju dražesnu i zlatokosu dječicu, za male Ribičeviće! (ibid.: 59)

Za ženika je od velike važnosti da je imućan, da se može popeti na društvenoj ljestvici i da može suprugu voditi na plesove. Zorka time sve više postaje kao majka i polako i ona gleda na brak kao na ugovor. U početku je govorila kako ljubi Ribičevića, a dok je pričala s Ružom, priznala joj je da u ljubav niti ne vjeruje. Zorka flertuje sa svima, a niti jedan muškarac joj ne može odoljeti. Najbolja je potvrda njezinih glumačkih vještina i to što ju i vlastita majka u jednom trenutku s divljenjem nazove „primadonom“. Jasno se vidi u djelu koliko je Zorka pod Sabininim utjecajem, koliko je majka svoja pravila ponašanja prenijela i na nju, te koliko su obje ponosne. Sabina je imala kći koja je dobro procijenila majčine želje, stoga je bila ponosna majka jer je dobro odgojila kćer, baš po svojoj mjeri. Svaki potez i svaki razgovor, podređen je različitim načinima stjecanja novca, toliko da se i pred ogledalom vježbalo:

> Taj pogled nije bio proračunat, već posve naravan, a odavao je strah koji obuzima majku kad misli da će joj tkogod pomrsiti račune u bijesnom lovu na zetove. Milan se bio trgnuo pred onim crnim okom, raširenim, gnjevnim i lakomim kao u gladne mačke što obilazi koš svježih srdelica. (ibid.: 143)

> Sabina je jošte pô sata uzdisala i pripovijedala kako živi samo za svoju Zorku, kako je još mlada za udaju, i kako se nije nadala da će što takvo tako rano saznati. Govorila je o Zorkinu djetinjstvu, o materinskim brigama, o strahu što je pretrpjela nad zipkom svoga djeteta kad je bila Zorka jednom teško oboljela. Zatim je razvila veliku sliku o svojim besnenim noćima, o tolikim radostima, te o tuzi koja bi je obuzimala kad je pomišljala da će jednom svanuti crn dan, njoj, bez sumnje najboljoj majci, dan kad je bude ostavila njena kćerčica da pođe s nepoznatim čovjekom, među bešćutne ljude, sama, mlada, vikla na svako dobro, neiskusna, dobra i povjerljiva. Sabina se isprva pretvarala, ali je napokon opoji zvuk njezina vlastitoga glasa, koji bivaše svakim časkom topliji i srdačniji. Zorka je bila mekana srca; riječi njene majke duboko je ganuše. Ona jecaše. I majci je i kćerci godilo što su ganute, to im bijaše neka utjeha, neka isprika pred svojom savjesti. Sabina, čim je umukla, čim joj je prestao zujati vlastiti glas u ušima,

> odmah se osvijesti. Ribičević je gledaše očaran i uznesen; on se bojao pred takvom kreposti, uviđao je svoju ništetnost i držao je da nije dostojan da bude mužem kćerci tako plemenite žene. (ibid.: 147)

> Ona je pratila svoje riječi otmjenim kretanjem tijela, ali to bijaše sve usiljeno. Htjela je da se svijet što je tuda prolazio čudi njenim visokim manirama, da probudi u ljudima pozornost. (ibid.: 120)

Sabina je svakako bila prava dama, nikad se nije prikazala neuljudnom niti u lošem svjetlu. Nije nikada dala da itko vidi tko je ona zapravo te kakve joj zlobne misli lutaju glavom. U tim sitnim pretvaranjima sudjelovala je i Zorka koja

> se svijaše u svojoj kabanici, kretaše ramenima i glasno govoraše o operi koja se pjevala te večeri, pripovijedajući Viktoru kako se ta opera divno pjeva u Beču, te kako je to samo smiješna parodija u Zagrebu. (ibid.:191)

Zorka je riječi koje je smatrala otmjenima, poput Beč ili opera ili bečka opera, dodatno naglašavala, a i „kad bi više ljudi prolazilo mimo njih, Zorka bi majku štogod francuski upitala.“ (ibid.: 191) Njih se dvije u društvu nameću „lažnom „evropskom“ kulturom, isticanjem svog, u biti nepostojećeg „bečkog“ odgoja, pseudocivilizacijskim manirama, često dovedenim do granice paradoksa, čak i smiješnosti.“ (Šicel 1993: 54)

> Sabina opet hodaše odmjereno i dostojanstveno, kako je već morala hodati – gospođa Lozarova. Svaki njezin kret, svaki pogled, sve je bilo proračunato. Već iz Ilice slijedio ju je neki pukovnik, visok, blijed, mršavih i klecavih nogu, nadutih prsiju i čvrsto namazanih kratkih brkova. Sabina, ulazeći u kuću udove Jele Martinićke, okrenula se na pragu prema pukovniku, osmjehnula mu se izazivno i porugljivo, te iščeznula dostojanstveno. Kad dođe pukovnik pred kućna vrata, zaustavi se i pogleda na stube. Sabina se opet osmjehnu pukovniku, koji je pozdravi rukom. Pukovnik pođe dalje oponašajući hod mlada čovjeka i zviždukajući neku polku. (Kumičić 1980: 121)

Nakon svađe sa suprugom, Sabina je uvijek bila najdoličnijeg ponašanja. Uvijek mu se umiljavala, traži od njega da ju ljubi i kaže da će kasnije poslati Zorku u ured, na što se Lozar uvijek smekša. Jedna od Sabininih često istaknutih trikova jedan se

posebno isticao, a to su upravo bili ti poljupci. Kada bi nastao problem sa suprugom ili djecom uvijek bi ih nagnala da ju izljube, bez obzira na to što bi Sabina bila glavni krivac. To nam pokazuje njezinu manipulaciju i koliko se može sa svima igrati. Kada bi Sabina prva prišla i izljubila joj drage osobe, to bi bio znak slabosti, priznanje da je ona u krivu. No, ako nagovori osobe da izljube nju, ona kontrolira cijelu situaciju. U romanu dominira Sabinin temperament, to se vidi po tome što su joj svi podređeni, a pogotovo po članovima njezine obitelji, koji se pokoravaju njezinoj volji i svi su pod njenim utjecajem, a oni koji misle da sami odlučuju, tako samo misle jer je Sabina ta koja vuče sve konce. Roman stavlja naglasak na izvitoperenost malograđanske sredine koja uporno teži manirima one više. Malograđanka Sabina zbog novca i želje za životom na visokoj nozi, sve od svog muža pa do kćeri, gura u neku vrstu pronevjere i nemoralnog načina ponašanja.

> Ivan Lozar jošte pogleda u jaki zatiljak svoje žene, te pomislivši da ona tvrdo spava, glupo se naceri svojoj sreći, i spusti se tiho i oprezno na pod, bojeći se da bi se ipak mogla ganuti ona njena pleća, pred kojima je on strepio, kao što strepe zločinci pred gomilom spisa, nahrpanih na sučevu stolu. (Kumičić,1974.:63)

To se posebno, dakle, dakle vidi u tome, već više puta naglašenome, Sabinome trudu da što bolje sagradi laskavu sliku o sebi. Od obitelji, preko prijatelja, pa sve do poznanika i znanaca, smatrali su da je Sabina „prava dama“. Pogledajmo to u sljedećim citatima:

> – Gospođa Sabina otmjena je dama, zar ne? – Dakako, otmjena i vanredno ljubezna. Prava ti je milina s njom govoriti. Ona je plemkinja, no ne koči se kao mnoge građanske žene. Vidiš, brate, ti znaš da sam ja demokrat, no vjeruj mi da smom mi demokrati na krivom put kad preziremo pravo plemstvo, ono starinsko plemstvo. Ja se držim da se čovjek uistinu oplemeni kad živi u obitelji kao što je Lozarova.(Kumičić,1974:32)

> Sabina, ta lijepa i zdrava žena, ta otmjena gospođa, promatra svoje goste, svakome klima, svakome se smiješi, a njezin posmijeh, ako i nije odsjev srdačne iskrenosti, ipak preleti dosta ljubežljivo i laskavo preko njezinih

> crvenih usana, dok se napokon, iza velike lepeze ne pretvori u posmijeh zabrinutosti, dosade i prezira. (ibid.: 60)

Toliko su štovali Sabinu da nitko nije niti uočavao koliko je ona loša majka, već se sve okrivljavalo na slabosti „modernog doba“. U tim je dijelovima o Sabininom majčinstvu Kumičić samo dodatno potvrđivao stigme oko fatalnih žena – one nisu majke. Kao što nije bila niti njegova Lina. Fatalnim je ženama suđeno da budu fatalne, da pokreću „igru“ oko sebe, a ako se one moraju „igrati“ sa svojom djecom, kako će se „poigravati“ s drugim ljudima. Koliko je upravljala svojim ukućanima i radila s njima samo sebi u korist, najviše se primjećuje na njezinoj djeci. Nije ih odgajala majčinski, nego kao ključne pomagače na putu do lagodnijeg života. Zorka je postala njena vjerna slika, a na Silvija nije obraćala preveliku pažnju.

> - No, prestani već jednom! Što mi dijete proklinješ? Ta nije te ubio! Pala si na pod, a to se često zbiva i na plesu – reče Sabina i okrene joj leđa, pa se još jednom preko ramena prezirno pogleda. – Gospođice, umirite se, nije to ništa! – stane ju tišati Solarić. – To su posljedice modernog uzgoja, posljedice liberizma – šapne Hribar udovi Jeli, koja se začudi riječi: liberalizam. (ibid.:41)
>
> Prevelika Zorkina igra pobudi u Sabine neku sumnju. Njena jedinica nije jošte bila toliko vješta u hinjenju, a da je ona ne ni proniknula. Čudne slutnje stale su se plesti u Sabininoj duši, no budući da je toga dana trebala Zorkinu pomoć, nije htjela da tjera mak na konac nego odluči da se poigra njome kao mačka mišem znajući da ima vremena da ju ščepa, da joj istrgne onu tajnu iz srca. (Kumičić, 1974; 72)

U središnjem dijelu romana njihova je egocentričnost prikazana u najboljem svjetlu. Svaki je lik o sebi mislio najbolje i vjerovao da zna najbolje. Divio se sam sebi i u sebi najviše uživao. Nije čak bila bitna pohlepa za novcem, nego pohlepa za važnosti.

> Zorka nije često izlazila, a kad bi izašla, znala je da ju slijedi jato obožavatelja, ljudi svake ruke. Bilo je tu časnika, činovnika, pravnika, a najviše joj se sviđao neki gimazijalac, koji bi sav problijedio kad bi ju spazi. Zorka se tome radovala. Ona mu se smiješila materinski. Sabina i Zorka nisu zalazile u javne dvorane, na neke društvene plesove. One se nisu

> htjele miješati sa svjetinom, kako bi običavale krstiti zagrebačko građanstvo. (ibid.:74)
>
> Njoj su bili mili takvi razgovori; ona je uživala slušajući zvuk svog glasa i bila je osvjedočena da je taj njezin glas zanimljiv, neodoljiv, da prodire u srce, da uljuja svakog muškarca u slatko snatrenje. (ibid.:75)
>
> Vojnić zna da može dobiti na svaki prst deset žena, ali kakvu bi korist imao od njih? (ibid.:77)

Moda je bila jedan od najvećih pokazatelja želje za životom na visokoj nozi, a time se dokazivala vlastita vrijednost. Osim u svojim djelima o istarskom životu, nigdje likovi nisu toliko živopisno opisani. No, velika je razlika između opisivanja izgleda kao posljedice poštenog i mukotrpnog rada, izgleda orunulog od kopanja, od mora i vjetra i opisivanja izgleda kao glavnog aduta u lošim namjerama. Koliko god ti likovi bili lijepi, „naprašeni“ i utegnuti, čitanjem djela nama postaju ružni jer Kumičić čitateljima odlično uspijeva razlučiti taj pojam ljepote. Ljepota nije samo ono što je estetski privlačno, nego i iskustvo i dobrota i poštenje.

> Njeno lice bilo je svježe i mlađe, jer se bila malo prije umila. Po licu se sjajio gdje-gdje prašak „veloutine“, kojim bi se ona svaki dan omučila da joj bude koža glatka i bijela. Kosa joj bila našušurena, uzdignuta i na deset načina isprepletena. Vrapci bi mogli u njoj saviti lijepo gnijezdo. Jaki joj vrat, lice, ruke, sve se sjajilo i sva je bila prokađena mirisom ljubicā, a u tom mirisu bilo je nešto mlako, trulo. Sabina se bila priredila za kazalište. Jako tijelo sapinjao joj je kratak „život“ od crvena baršuna, opšiven bijelim krznom. U kosu, postrance, zatakla je veliku crvenu ružu. (ibid.: 187)
>
> Ona i kći joj bile su odjevene toga dana s velikim ukusom. Njihova skupocjena odijela naručio je bio Vojnić iz Beča. Jela se divila njihovim prekrasnim šeširima kakvih nije bilo u Zagrebu. (ibid.: 265)

Sabina i Zorka bile su „influencerice“ svog doba. One su bile prve su koje su se u Zagrebu počele češljati tako da im jekosa, koja je sezala do polovice čela, bila malo „zafrknute vrućim željezom“ (ibid.: 102), a nosile su i šešire kojih na zagrebačkoj modnoj sceni nije bilo. Bilo je očito, ako si toliko modno osvješten, imao si novaca, bio si popularan, bio si voljeni uzor. „Iz Beča bi malne svaki dan prispio po koji

zamotuz pouzeće, a to su bile haljine, šeširi, cipele i mnoge druge sitnice.“ (ibid.: 270) Njihova moda i uređivanje je bio veliki pokazatelj koliki dio njihova života odlazi na brigu o vanjskome izgledu, o onome što će pokazati svjetini. Tako Sabina prije nego krivotvori mjenicu na ime udove Jele, „stupi pred veliko zrcalo, sama se sebi nasmiješi, te odlučno kimne glavom“ (Kumičić 1980: 81), kao da si daje dodatno odobrenje za svoje postupke, jer je u njenim očima to nije toliko loša stvar. Kada stavi na sebe svoje skupocjeno zimsko odijelo i „ogleda se sa svih strana u visokom zrcalu, zadovoljno se nasmiješi sama sebi, pa uzevši iz jedne ladice novčarku, siđe lagano niz stube“ i tek onda izađe van (ibid.: 119). Dok hoda ulicom, „izvadi iz džepa malo ogledalo, dotakne se rupcem nekoliko puta po licu; popravi uzao na vrpci svoga šešira, pa stane razgledavati hodnik zatvoren nizom visokih prozora.“ (ibid.: 121) Čak i u kazalištu Sabina se dotjeruje, uljepšava, a to mnogima u publici smeta, ali se ona ne obazire puno jer mora uvijek najbolje izgledati. Isto tako i radi Zorka koja je neprestano usmjerena na dotjerivanje i rad na vlastitome izgledu. Čitamo: Zorka „stupi pred zrcalo, privine tijelo natrag, te oprezno snimi svoj klobučić“ (ibid.: 101), te malo nakon toga opet „stajaše pred velikim ogledalom, popravljaše kratke vlasi na čelu“ (ibid.: 102). I kada razgovara s ocem, ona „ustane i stupi pred zrcalo da popravi onu ostriženu kosu nad čelom“ (ibid.: 115). Taj se motiv ogledala neprestano provlači. Ogledalo Zorkina je publika, pred njim namješta i stavlja nova lica, nove maske za javnost.

> Dugo se vremena ogledavala i tražila koji bi bio najprikladniji izraz na njenu licu kad bi dala snimiti svoju sliku. Zatim se trsila da iznađe najslađi smiješak, najljepše držanje glave, a pritom je mislila na Ribičevića, Vojnića i još neku gospodu. Učila je tu, pred velikim i čistim staklom, i uzdisanje i oponašala je stidnu djevojku, opsipanu slatkim riječima, hotimice se silila da naglo uzdiše, a bilo joj je milo vidjeti svoje bujne grudi kako se dražesno snizuju i nadimaju. Napokon pritisne srce, drhtne i uputi se prema svojoj sobi pjevajući tiho i sitno. (ibid.: 117) Majka i kći pristupe k zrcalu da poprave klobuke. Jedna se drugoj smiješila u ogledalu. (ibid.: 131)

I jednoj i drugoj je bilo vrlo bitno da vide ono što prikazuju svojoj publici. Što su bolje izgledale, više se o njima pričalo. Zbog toga je Sabina i obožavala punu kuću ljudi; svi su gledali nju, njezin izgled, a ona je uz sve hvale saznala i najbitnije događanja

po gradu. Osobe koje se kreću Sabininim salonom tipične su za srednje i gornje slojeve tadašnjega zagrebačkog društva. (Nemec 1993: 65) Smještajući radnju u zagrebačku visokodruštvenu sredinu – salon, Kumičić je zapravo učinio suprotno onome što je rekao da će učiniti u svojemu programatskom tekstu gdje kazuje da treba obuhvatiti društvo i šire, a ne samo usku salonsku atmosferu (Nemec 1999: 191). U literaturi pronalazimo dobro objašnjenje Kumičićevih postupaka. M. Grdešić piše:

> „Salon s jedne strane funkcionira kao idealna pozornica za ogovaranja, skandale, bračnu nevjeru i novčane malverzacije, a s druge strane motivira analizu tadašnjih društvenih klasa, od autentičnoga i novcem kupljenoga plemstva, preko bogatoga građanstva do siromašnih studenata, ali i različitih društvenih. tipova poput lihvara, svodnica, bogatih udovica ili usidjelica.“ (Grdešić 2010: 18)

Trač je glavni oblik njihove društvene komunikacije, svatko ga sluša i brzo se širi. Što se brže širi, to osoba postaje bitnija. (ibid.: 66) Njihov se razgovor „vrtio oko običnih stvari – plesovi, kazalište, vjenčanja, zaruke i nešto o politici“ (Kumičić,1980: 255)

> Čast njezine obitelji je spasena, te se sada opet moglo veselo živjeti. Bile su poklade; gradom su letjele pozivnice, ples je slijedio za plesom, a nju se svakamo pozivalo već radi grofa Roberta. Ona je bila svuda prva; o njezinim haljinama pisale su novine, mnoge gospođe hleptjele su sada za njezinim prijateljstvom, sav je grad govorio o njoj. Zorka je bila kraljica na svakom plesu, a oko nje lepršahu, klanjahu se i svijahu samo plemići i neki vojnički časnici. (ibid.: 301)

Likovi ovoga romana „žive isključivo „prema van“, navlače masku, skrivaju pravo lice i žele biti nešto drugo.“ (Nemec 1993: 66) Svijet u kojemu oni žive je „mali svijet u kojemu je sve banalno, sitne su i duše kojima se djelo bavi pa su tričavi i problemi kojima su zaokupljeni“ (ibid.: 64) Za razliku od *Olge i Line* ovo Kumičićevo djelo nije završilo u masakru i brojnim propastima, ali je svejedno uspjelo prikazati načine na koji nas novac i nemoralni činovi uništiti.

7. ZAKLJUČAK

Eugen Kumičić je među prvima u književnost unio aktualne društvene probleme. U romanima naglasak stavlja na analizu ispraznosti i svireposti društva usmjerenoga na stjecanje materijalnih dobra. Središnji su likovi njegovih romana ženski likovi koji pripadaju tipu lika fatalne žene. Romanom dominira gospođa Sabina kao primjer beskrupuloznog pojedinca i društva koje podržava takve pojedince, a time sve više tone u potpuno moralno beznađe. Ono što je međutim bitno jest to, što roman ne završava propašću takvih pojedinaca, već njihovim prosperitetom. Drugim riječima, izostaje motiv kazne koji je prisutan u drugome analiziranome djelu: *Olga i Lina* je djelo koje točno prikazuje kako jedno djelo o propadanju društva treba završiti: propašću, krajnjom bijedom i smrću. Treba li jedan završetak takvoga romana sadržavati još nešto? Je li više upozorenja na moralnu degradaciju društva donosi jedan ili drugi roman? To ostaje pitanje… No čini nam se i dosta aktualno pitanje jer i današnji čitatelji lako mogu razumjeti „kumičićevizam“ i sliku društva usmjerenoga stjecanje i često samo beskrupulozno gomilanje dobara.

8. LITERATURA

BARAC, Antun(1950)Evgenij Kumičić, u: Eugen Kumičić, Olga i Lina, Zagreb: Matica hrvatska

BJELAJAC, Petra (2015) Prodor kapitalizma u romanima hrvatskog realizma. Jat 1 (2).

ČEDOMIL, Jakša (1976) Eugen Kumičić, zagreb, PSHK, knj. 62

FLAKER, Aleksandar (1986) Stilske formacije. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber

FRANGEŠ, Ivo i ŽIVANČEVIĆ, Milorad. 1975. Povijest hrvatske književnosti. Zagreb: Liber i Mladost

GRDEŠIĆ, Maša (2010) Gospođa Sabina. U: Hrvatska književna enciklopedija, sv. 2.

Hrvatska enciklopedija, elektroničko izdanje (2019), Leksikografski zavod Miroslav Krleža. http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=43102, zadnji pregled 10. 9.2019.

JELČIĆ, Dubravko (2004) Hrvatski književni realizam. U: Povijest hrvatske književnosti, Zagreb: Naklada P.I.P. Pavičić.

KUMIČIĆ, Evgenij (1980) Gospođa Sabina, Pula; Rijeka: Čakavski sabor: Istarska naklada; „Otokar Keršovani“

Kumičić, Eugen (1974) Gospođa Sabina, Zagreb, Školska knjiga

KUMIČIĆ, Eugen, (1997) Olga i Lina, Vinkovci: Riječ

KUMIČIĆ, Eugen. (1968) „O romanu“ u: Eugen Kumičić I; Članci, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zagreb: Matica hrvatska i Zora

LEDERER, Ana, (1997) Predgovor, u: Eugen Kumičić, Olga i Lina, Vinkovci: Riječ

MILANJA, Cvjetko (2011a) Naturalizam. U: Hrvatska književna enciklopedija sv.3., Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

MILANJA, Cvjetko (2011b) Realizam. U: Hrvatska književna enciklopedija sv.3., Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

NEMEC, Krešimir (1993) Kumičić između naturalizma i trivijalne književnosti. Pojedini aspekti romana „Gospođa Sabina“, Liburnijske teme 7.

NEMEC, Krešimir (1999) Zlatno doba hrvatskog romana. U: Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. Stoljeća, Zagreb: Znanje

NEMEC, Krešimir (2010) Kumičić, Eugen. U: U: Hrvatska književna enciklopedija, sv. 2.Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža

NEMEC, Krešimir, (2003) Slika žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća, u: Zbornik Zagrebačke slavističke škole, Zagreb: FF Press

NOVAK, Slobodan Prosperov (2003) Novovjekovlje. U: Povijest hrvatske književnosti. Od Bašćanske ploče do danas. Zagreb: Golden marketing

NOVAK, Slobodan Prosperov (2004) Povijest hrvatske književnosti, sv. 2. Između Pešte, Beča i Beograda. Split: Marjan Tisak

TOMIĆ, Josip (1970) Kumičić i Zola. U: Hrvatska književnost prema evropskim književnostima: od narodnog preporoda k našim danima. Uredili: Aleksandar Flaker i Krunoslav Pranjić, Zagreb: Liber; Mladost

ŠICEL, Miroslav (1971) Pregled novije hrvatske književnosti. Zagreb: Matica hrvatska

ŠICEL, Miroslav (1993) Kumičićevi „naturalistički romani“, Liburnijske teme 7.

ŠICEL, Miroslav (1997) Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća. Zagreb: Školska knjiga

ŠICEL, Miroslav (2003) Pisci i kritičari: studije i eseji iz hrvatske književnosti. Zagreb: Naklada Ljevak

ŠICEL, Miroslav (2005) Povijest hrvatske književnosti, knj. 2. Realizam. Zagreb: Naklada Ljevak

VAUPOTIĆ, Miroslav (1974) Književno djelo Eugena Kumičića. U: Gospođa Sabina, Zagreb: Školska knjiga.

ZOLA, Emil (1979) Eksperimentalni roman, u: Povijest književne teorije, Liber, Zagreb

ZOLA, Emil (1965) Nana, Naprijed, Zagreb

9. SAŽETAK

Rad se temelji na književnom opusu Eugena Kumičića, točnije na analizi njegova ciklusa romana iz gradskog života. U uvodnom se dijelu rada Kumičić postavlja u književnopovijesni kontekst i osobito kontekst rasprava o naturalizmu i realizmu u hrvatskoj književnosti. Glavni dio rada donosi tematsku analizu Kumučićevih romana, dok se u središte stavlja interpretacija dominantnih značajki glavnih likova. U zaključku se ukratko uspoređuju analizirana djela te se donosi pokušaj aktualizacije ondašnjih stavova i vrijednosti, odnosno, opisanih prevladavajućih uvjerenja i načina života.

Ključne riječi: Eugen Kumičić, Olga i Lina, Gospođa Sabina, naturalizam, realizam, kritika, ženski likovi.

10. SUMMARY

This literary work is based on Eugen Kumičićes literary work, precisely on his literary cycle from urban life. In the introductory part there is talk about naturalism and realism as well as where in those two epoch does Kumičić belong. In the main part there is the analysis of his literary work but the center is characters characteristics. In closing part there is brief comparison of the two novels and how are they relevant in this day and age.

Keywords: Eugen Kumičić, Olga i Lina, Gospođa Sabina, naturalism, realism, citicism, femalecharacters.